

Ірина ВЕРБА

доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

СУДОВИЙ РОЗСУД ЯК ПОЗИТИВНИЙ ОBOB'ЯЗОК

Проблематика розсуду (дискреції) органів державної влади, її визначення, мета та завдання тривалий час є предметом дослідження як науковців, так і професійних суддів, міжнародних консультативних органів, правників. Дискреція та її межі аналізується у переважних випадках у світлі порушень встановлених законом правил та процедур, тобто негативному аспекті діяльності суб'єктів владних повноважень.

Необхідним виявляється вивчення позитивного аспекту судового розсуду при здійсненні правосуддя.

Суд, під час розгляду судової справи, не є тим суб'єктом владних повноважень чия діяльність перевіряється у судовому порядку, поряд із цим, через призму статті 19 Конституції України, є логічною оцінка правозастосовної діяльності суду через принципи адміністративного судочинства та загальні критерії, визначені частиною другою статті 2 КАС України, оскільки той, хто оцінює, не має вимагати від владного суб'єкта абсолютного підпорядкування принципу верховенства права, якщо сам не є підкореним цьому принципу та не діє за його правилами.

У рішенні від 13.06.2019 № 5-р/2019 Конституційний Суд України наголосив, що конституційні приписи перебувають у взаємозв'язку, відображають фундаментальне положення конституціоналізму щодо необхідності обмеження державної влади з метою забезпечення прав і свобод людини та зобов'язують наділених державною владою суб'єктів діяти виключно відповідно до усталених Конституцією України цілей їх утворення [1].

При здійсненні правосуддя реалізація дискреційних повноважень суду має здійснюватись як у конституційних межах, так і з метою гарантування конституційних прав особи.

Процесуальний закон визначає випадки, завдання, межі та процедуру реалізації судового розсуду (дискреції).

Судовий розсуд при вирішення спору виражається, зокрема, у виборі аргументів, яким обов'язково має бути надана оцінка у судовому рішенні; виборі способу реагування на зловживання процесуальними правами із виключного переліку заходів; призначенню судом першої інстанції справи до розгляду у колегіальному складі у випадках, коли такий склад не є обов'язковим; виборі провадження, у якому розглядатиметься справа, за

виключенням обов'язкового виду провадження; вирішенні питання достатності доказів, але не їх належності; виборі строку складення повного рішення (у встановлених межах); вирішенні питання про можливість зупинення провадження у справі у встановлених випадках; визначенні розміру моральної шкоди.

Суд касаційної інстанції, зокрема, наділений розсудом передачі справи Великій Палаті Верховного Суду у разі виявлення правової проблеми, яка може бути наділена характером виключності (п. 49 постанови Верховного Суду від 16.04.2020 у справі № 640/14672/19) [2], надання оцінки наявності питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики, як підставу прийняття касаційної скарги до розгляду [3, с. 213–214, 226].

Судовий розсуд також має місце у випадках, коли процесуальний закон застосовує такі формулювання, як «суд може» (у КАС України більше 70 разів), «за ініціативою суду». Сторони, користуючись процесуальними правами, залишають вирішення поставлених питань чи клопотань на розсуд суду, заявляючи про це у судовому засіданні.

Розсуд у процесуальному праві можна умовно розділити на «розсуд як процедура» та «розсуд як результат». Також, умовно розсуд можна назвати «м'яким», коли його реалізація безпосередньо не впливає на вирішення спору по суті, та «твердим» [4], коли його реалізація прямо впливає на спосіб захисту права, тобто зміст резолютивної частини рішення суду.

Право суду самостійно обрати ефективний спосіб захисту порушених прав та вийти за межі позову є яскравим прикладом судового розсуду.

Система розподілу влади передбачає, що діяльність всіх державних органів, у тому числі судів, має спрямованість на утвердження і забезпечення встановлених Конституцією України та законами України прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб.

При здійсненні правосуддя суд, як інший орган державної влади, має встановлені законом порядок і спосіб дії, а також має певну свободу розсуду, обмежену законом, та обов'язком виконання завдань та додержання принципів судочинства.

Отже, у позитивному аспекті, судовий розсуд завжди має бути підпорядкованим завданню адміністративного судочинства – справедливому, неупередженому та своєчасному вирішенню судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [3, с. 6].

Використання судом права розсуду має відповідати й критеріям пропорційності, об'єктивності, забезпеченню балансу між правами, інтересами особи та суспільства. Судовий розсуд має реалізовуватись добросовісно, вмотивовано, доцільно, адекватно, переслідувати легальну мету та відповідати концепції справедливості, у тому числі для стороннього

спостерігача. У такому випадку, судовий розсуд є механізмом ефективного судового захисту.

Отже, судовий розсуд – це правозастосовна діяльність суду, передбачена правовими нормами, що вчиняється у передбачений процесуальним законом спосіб, з метою ефективного захисту порушених прав, свобод та інтересів особи, із забезпеченням завдань та додержанням принципів судочинства.

Метою застосування (реалізації) розсуду, зокрема судового, є вирішення та залагодження конкретної правової ситуації, та застосування повноважень направлено на прийняття законних, ефективних і справедливих судових рішень на будь-якій стадії судового розгляду.

У дослідженнях питань розсуду увага приділяється межах дискреції та способам її реалізації, проте – не визначається суб'єкт, який таку дискрецію здійснює (реалізує). За латиною «discretio» має два значення: 1) поділ та 2) розрізнення, а термін «discretor» означає «той, хто відокремлює» або «той, хто розрізняє», які так само походять від «discerno» – відокремлювати, розрізняти, розпізнавати та вирішувати і залагоджувати.

Вважаю за можливе назвати такого суб'єкта «дискретором», тобто особою, яка у законний порядок і спосіб реалізує свободу розсуду.

Із урахуванням меж питання, що розглядається, умовами такого розсуду можна визначити наступні: суб'єкт застосування розсуду – дискретор (суд одноособово, у складі колегії, палати), завжди діє у визначених законом рамках; дискреція іноді полягає у пошуку легітимного виходу із ситуації, яка не врегульована законодавством, проте така дискреція не може бути необмеженою; дискреція завжди обмежується принципом законності, у такий спосіб реалізується пряма дія принципу верховенства права; дискретори повинні діяти у спосіб, сумісний із зобов'язаннями Держави за Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод – що є мінімальним стандартом охорони прав особи; закон повинен чітко вказувати на обсяг будь-якої дискреції, якщо надана дискреція матиме характер необмеженої волі – це не відповідатиме принципу верховенства права; якщо суд помилково діє як дискретор – порушується принцип верховенства права.

Таким чином, судовий розсуд не є довільним та його межами завжди буде закон.

З огляду на викладене, можливо дійти висновку, що при наявності права розсуду, вибір способу вирішення певного питання судом у контексті додержання завдань судочинства та конституційних засад, можна розглядати не тільки як право, а як обов'язок суду, який реалізується з метою ефективного і реального судового захисту, формування правопорядку та утвердженню закону, авторитету судової влади.

При цьому, у кожного судового рішення в межах розсуду має бути легітимна мета, пропорційний баланс наслідків та зважена необхідність, при цьому розсуд застосовується без надмірного формалізму, метою розсуду є процесуальна справедливість.

У межах повноважень суду та його розсуду, проблемами постають, наприклад, справедливість судового рішення вищої інстанції при розгляді скарги особи, яким погіршується становище скаржника до подання скарги, та питання: чи може бути «розсуд на розсуд» при перегляді справи (переоцінка розсуду).

1. Рішення Конституційного Суду України від 13.06.2019 № 5-р/2019 URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/5-r2019>.

2. Постанова Верховного Суду від 16.04.2020 у справі № 640/14672/19 URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/88832431>.

3. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

4. Барак Аарон. Суддівський розсуд. Переклад з англійської. М: Видавництво НОРМА, 1999. 376 с.

Лілія ГИРЕНКО

доцент кафедри управління
та адміністрування Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат наук з державного управління

ТЕНДЕНЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Впровадження smart-технологій в українські територіальні громади та у вже сформовані муніципальні системи є ускладненим, але ймовірно єдиним реальним способом створення мережі smart city. Останнє поняття включає не тільки цифровізацію, а й впровадження низки розумних технологій. Однак до стрімкої трансформації територіальних громад варто підходити саме через цифровізацію. Актуальність цифрової трансформації територіальних громад як визнаної у світі реформи посилюється в умовах пандемії COVID-19, коли дистанціювання комунікації у поєднанні з її доступністю і безпечністю стали умовою благополуччя та здоров'я населення.

Експерти доводять, що цифрова трансформація суспільства і викликані нею зміни в організації влади суттєво впливають на розвиток територіальних громад, що утворились у процесі децентралізації влади в Україні. Більш активно це відбувається в містах, але останнім часом набуло поширення і в новостворених територіальних громадах. Успішність реформи децентралізації влади має бути закріплена розширенням дієвості територіальних громад на різних рівнях: у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, енергетики, громадського транспорту, питаннях громадської безпеки тощо за рахунок посилення їх цифрової спроможності